

LEŠKI ROKOPIS IZ 18. STOLETJA IN ANALIZA IZBRANIH BESEDIL

Anja Benko, Anže Šumah

Šolski center Ravne na Koroškem, Gimnazija Ravne na Koroškem, Ravne na Koroškem
 anja.benko@gmail.com, anze.sumah@gmail.com

DOI:10.4312/Obdobja.36.83-92

V prispevku predstavljamo in analiziramo *Leški rokopis*, ki je nastal na Lešah nad Prevaljami na Koroškem sredi 18. stoletja. Zapisan je na praznih straneh nemških koledarjev z začetka 18. stoletja in dokazuje obstoj koroškega mežiškega narečja v tistem času. Osredotočamo se na časovni, prostorski in vsebinski prikaz rokopisnega gradiva ter podajamo jezikovno-narečno razčlemba treh pesmi.

slovensko slovstvo, Leše, *Leški rokopis*, bukovništvo, koroško mežiško narečje, rokopisne pesmi

In this article we present the *Leše Manuscript*, named after the village of Leše above Prevalje (in Carinthia, Slovenia), where the manuscript was written in the 18th century. It appears on German calendars from the beginning of the 18th century and it testifies to the existence of the Mežica dialect within the Carinthian dialect group. We focus on the time, location and the content of the manuscript, and offer a linguistic and dialectal analysis of three poems it contains.

Slovenian literature, Leše, the *Leše Manuscript*, folk poetry, Carinthian-Mežica dialect, manuscript poems

1 Uvod

V prispevku obravnavamo *Leški rokopis* (v nadaljevanju LR) iz Koroške iz 18. stoletja. Podajamo povzetek vsebine, gradivo umeščamo v čas in prostor nastanka ter iščemo jezikovno-narečne značilnosti v treh pesmih. Zavedamo se dejstva, da bi bile za utemeljitev naših trditev potrebne nadaljnje študije.¹

2 Leše

Vas Leše (540–675 m n. v., 566 prebivalcev) spada v Občino Prevalje, ki leži v Mežiški dolini na Koroškem. Gre za strnjeno in razpotegnjeno naselje v hribovski globeli v zavetju gozdov, kjer so sprva nastale samotne kmetije in jih večina obstaja še danes.

¹ Nadaljnje študije bi dokazale, ali je bil pisec en sam, jih je bilo več, ali je rokopis nastajal daljše časovno obdobje ipd.

V času nastanka obravnavanega rokopisa so bile na Lešah tri cerkve, posvečene sveti Ani (zavetnici mater; zlat oltar iz leta 1644 in poslikana notranjost iz preloma 16. stoletja v 17.), svetemu Volbenku (zavetniku pastirjev, drvarjev, oglarjev; zlat baročni oltar iz leta 1680) in svetemu Lenartu (zavetniku kmetov, hlapcev, trgovcev, konj; v cerkvi sta zapisani letnici 1515 in 1535, oltarja sta iz leta 1755 in 1766).² Ljudje še danes pripovedujejo, da naj bi bila tu ženski in moški samostan, zato naj bi zgradili cerkve z žensko svetnico in moškima svetnikoma. Iz tega hipotetično sklepamo, da je v času nastanka *Leškega rokopisa* lokalno kmečko prebivalstvo prihajalo v stik z izobraženim cerkvenim slojem in obratno. Tod je vodila rimska pot iz Colatia mimo Zagrada pri Prevaljah v Virunum (Djura Jelenko, Visočnik 2006: 345–346).

3 Leški rokopis

Leški rokopis je daljši pisni dokument v slovenskem jeziku v Mežiški dolini in primer bukoviške dejavnosti.³ Do danes je bil le enkrat obširneje znanstveno razčlenjen in delno prepisan. To je storil Janko Kotnik leta 1929 (ponatis 2001).⁴ Pisan je v bohoričici. V začetnem delu rokopisa je na petnajstih listih nemški solnograški kalendar za leto 1733 (*Neuer Salzburger Schreib-Calender auf das Jahr MDCCXXXIII*), v zadnjem delu na petih listih pratika za leto 1709 in na šestih *Garten-Kalender* za leto 1723 (NRSS Ms 118). Med liste so bile všite papirne pole – nepotiskane strani, predvidene za zasebne in domače beležke, in nato ponovno sešite. »Zdi se, da so nemške tiskovine leškemu bukovniku služile kot knjigoveški okvir za dodajanje novih listov« (prim. NRSS Ms 118).

Podatki o tem, kdo, kdaj in kje je rokopis našel, niso znani. Prvi ga je raziskoval Janko Kotnik, njemu ga je po njegovih informacijah dal Janko Glazer, ki ga je dobil od Fr. Jerovška (profesor v Mariboru), ta od A. Godca (učitelj), njemu naj bi ga dal Ivan Miklošič (učitelj v Mariboru in brat slavista Frana Miklošiča) (Kotnik 1929: 174). Kako je rokopis z Leš prišel na Štajersko, lahko le ugibamo. Leta 1929 je bil last Zgodovinskega društva v Mariboru, kasneje je bil uvrščen v rokopisno zbirko Univerzitetne knjižnice Maribor, ki ga hrani še danes (prim. Kotnik 1929: 174; Maurer-Lausegger 2016a: 807; NRSS Ms 118).

2 Spletni viri o Mežiški dolini (Wikipedija, Prevalje, Pravljica vas Leše, Mežica).

3 Bukovniki so bili preprosti literarno delujoči ljudje kmečkega in obrtniškega stanu (razširjeni po vsem slovenskem ozemlju; najplodnejši na Koroškem in koroško-gorenjsko-štajerskem območju), ki so med ljudstvom razširjali in gojili narečno obarvana slovenska ljudska besedila religioznih, apokrifnih in mističnih vsebin (več o tem Maurer-Lausegger 2016b).

4 Kotnik je naredil vsebinski pregled rokopisnega gradiva; izpisal poimenovanja kmetov; analiziral narečne jezikovne posebnosti; poskušal določiti starost gradiva; naredil prepis in analizo treh pesmi; prepisal besedilo o ljudskem zdravlilu, ženitovanjsko vabilo in navodilo za tkanje lana; primerjal *Duhovno brambo* z deli iz LR; prepisal sedem molitev, razodetje svete Brigite, besedilo o smrti treh kraljev, pridigo o poroki in odlomek iz bukvic Tomaža Kempčana; analiziral pisavo. Naša raziskava njegovo nadgrajuje v (1) vsebinskem pregledu, (2) ponovnem prepisu, zunanji zgradbi, dopolnitvi ter terenski analizi treh pesmi in (3) terenski preverbi v rokopisu omenjenih kmetij.

3.1 Zgradba in vsebina *Leškega rokopisa*

Leški rokopis ima 73 ohranjenih listov (26 jih zavzemajo listi nemških tiskovin, na preostalih 47 je slovensko besedilo, nekaj strani ni popisanih); ima obliko kodeksa; pisan je na papirju v velikosti 195 (višina) × 150 mm (širina); njegova vezava (debelina knjižnega hrbtna je 24 mm) pripada neki starejši tiskovini; platnice so prevlečene s temno rjavim razpadajočim usnjem (NRSS Ms 118).

»Zgradbo« *Leškega rokopisa* je določala potreba po molitvenih in pesemskih besedilih, ki so zapisana po naključnem redu, kakor jih je pisec dobival. Posamezni deli med seboj niso grafično ali kakorkoli drugače ločeni. Sestavljen je iz več besedil različne vsebine, ki jih pisec večinoma ne naslavlja.⁵ Rokopis členimo na 47 besedil ter na zapis na notranji strani vrhnje in spodnje platnice.⁶ Dodanih je 8 prilog,⁷ pri katerih gre za naknadno vstavljene liste, zapisane z drugačno pisavo; najverjetneje so mlajše od rokopisa. Vsebinsko bukovniško zbirko delimo na versko-cerkveni in posvetni del. Ugotavljamo, da prevladujejo prva (32 : 14 besedil).

Naredili smo pregled vseh zapisov,⁸ pri čemer smo upoštevali vsebino »poglavij«,⁹ presledke, ločila in pisavo, saj se slednja na nekaterih mestih menja (iz tiskane prehaja v pisano in obratno) – tudi v eni sami besedi.

Glede jezika, ki je zapisan v rokopisu, sklepamo, da je imel pisec pri besedilih s cerkveno tematiko (ta so daljša od tistih s posvetno vsebino) verjetno pred seboj neko predlogo, zato je sledil tedanjemu pisnemu jeziku; v besedilih, ki so lokalno in ljudsko obarvana, je v jezik vnašal narečne prvine. Poleg tega zapisi v tujih jezikih pričajo o rabi različnih jezikov na različnih sporazumevalnih ravninah.

3.1.1 Versko-cerkveni del

Versko-cerkveni del *Leškega rokopisa* obsega molitve, govor pred poroko, darovanje svete maše,¹⁰ njen opis, zakrament svetega zakona, pridige in prošnje. Zaradi vsebine teh besedil predvidevamo, da je moral imeti pisec rokopisa tesne stike s cerkveno oblastjo, da so mu bile knjige, iz katerih je jemal besedila, dostopne (Kotnik 1929: 176), lahko tudi, da je bil duhovnik ali menih, ki je ta besedila preprosto poznal, a Kotnik (prav tam) ugotavlja, da številne napake v latinskem besedilu kažejo, da v tem jeziku ni bil večšč, kar zavrača tezo, da bi bil duhovniškega stanu.

Nekatere molitve so posebej poimenovane,¹¹ za druge je kot naslov uporabljena le beseda *Molitov*. Omenjeni so svetniki¹² in svetopisemske osebe.¹³ Poroka kot zakra-

⁵ Naslovljenih je 20 delov.

⁶ Kotnik (1929) in Smolik (2002) rokopisno gradivo členita na 38 točk.

⁷ Teh nismo vključili v raziskavo.

⁸ Zaradi omejenosti prostora ga ne prikazujemo.

⁹ Dejansko ne gre za »poglavja« v današnjem pomenu besede.

¹⁰ *Pangelingua* – besedilo o poveličevanju Boga; znamenita evharistična hvalnica – pesem v čast Svetemu rešnjemu telesu.

¹¹ *Molitov pred farshengovanim svetiga rishniga telisa* (LR: 14–15, 18–19); *Molitov od Jesusa Christusa* (LR: 37–38); *Litanie od nar / sveteshiga Rishni / ga teliesa* (LR: 46–50); *Molitov saivse verne dushize vizeh* (LR: 65–66); *Molitov k zhasti dvizi materi maria* (LR: 92).

¹² Sveta Brigita, Barbara, Katarina Sienska, Klara, Lucija in Neža; sveti Avguštin in Matevž.

¹³ Jezus Kristus, Marija Devica, apostoli, Sveti trije kralji, Salomon.

ment svetega zakona (*ohzeit*) je opisana z duhovniško pridigo pred njo, z vabljenjem nanjo in s prošnjami, ki se izrekajo v cerkvi. Dodana sta opisa samega poteka svete maše in božja služba pri Sveti Barbari (tj. cerkev na Prevaljah, v neposredni bližini Leš).

3.1.2 Posvetni del

Posvetni del rokopisa kaže na veliko večjo jezikovno samosvojost pisca in v vsebinskem pogledu prinaša nova gradiva v smislu lastne avtorjeve tvornosti.

Velik pomen za ljudsko medicino ima besedilo o ljudskem zdravilu za vsekane, vrezane ali odprte rane (*sa vsikano, vrisano ai ofan ravno* (LR: 64)), kar dokazuje, da so že v tistih časih znali razločevati med različnimi vrstami ran in le-te oskrbovati z ustreznimi zdravili. Navedenih je 16 sestavin – zelišč (*kraitlihov*), in sicer za mazilo oz. *shavbo* (LR: 64). Med drugim je avtor rokopisa navedel svinjski mozeg iz kosti, vosek, kadilo, kafro, miro in ženikelj (Kotnik 1929: 181).

Najdemo besedila v tujih jezikih: navedbo furlanskih števnikov 1–80, francoska naslova in latinske zapise. Na zadnji strani je zapisana računsko naloga. Zapisi v tujih jezikih dopolnjujejo našo trditev o razgledanosti pisca. Za ljudsko obrt je zanimivo besedilo o tkanju *zvilha*, tj. dvonitnika (Maurer-Lausegger 2016b: 39; LR: 91, 101, 103–106), saj je tkalska domača obrt igrala pomembno vlogo v tedanji dobi. Opisu opravila je dodana piščeva risba.

Posvetni del obsega še besedila naravoslovnega značaja (*O velikosti sveta, saiz* (LR: 8); *vovk svine lovi* (LR: 8); *kako daleč sta mesec in sonce*) in zapis dajatev za deset kmetov.

3.2 Nastanek Leškega rokopisa

3.2.1 Prostorska umestitev

V nadaljevanju prispevka povzemamo stanje raziskav o *Leškem rokopisu* in na podlagi vsebinske in jezikovne analize ter terenske preverbe v rokopisu omenjenih kmetij dokazujemo, da ga je prostorsko mogoče umestiti na Leše na Koroškem. Pisec je bil verjetno tesneje povezan s kmetijo Papež ali je bil tam celo doma, saj se ta v *Leškem rokopisu* omenja trikrat: 1) v poročnem vabljenju, ki se nanaša na nevesto Jakoba Papeža ali njihovega ljubeznivega soseda,¹⁴ 2) v besedilu, ki govori o tem, da je bil ženin poslan od Papeževe matere,¹⁵ 3) v navedbi, koliko davka mora plačati Papeževa kmetija.¹⁶

V rokopisu je zapisanih 10 hišnih imen za kmetije, ki so morale plačati desetino: Papež, Pristav, Vojak, Kunc, Jakopič, Presenc, Kočan, Jež, Obretan in Pernat. S terensko raziskavo¹⁷ smo ugotovili, da jih na Lešah še danes obstaja devet (kmetije

¹⁴ Ispravlen odtiga poshteniga na prid / postaleniha visharna ali shenina svoje / perhodnie neveste Jakopa Papese / inu taku taposhteni shenin kaku / vash lubesniv sosid (LR: 67).

¹⁵ jest sam ispravlen ai poshlen / odte poshtene matere Papeshize / od virta inu kaku tudi odte / poshtene N: (LR: 77).

¹⁶ Od Papeshove guebe ali grunta / gre kasni v grad 2 birna arshi / inu 4 masilne: inu 2 birna ovsa / inu 4 masinne / Desatine gra v farof G. R: (LR: 117).

¹⁷ Raziskava je bila opravljena februarja 2017. Obiskali in pogovorili smo se z današnjimi lastniki posestev.

Pernat ni več, a ljudje še vedo zanjo). Iz pregleda genealogije za kmetiji Papež in Jakopič, ki ju hranita današnja lastnika,¹⁸ je razvidno, da je bil priimek Papež zapisan že leta 1688 v poročni in pogrebni knjigi župnišča Prevalje, za Jakopičev rod pa, da je bil v obdobju 1738–1751 lastnik kmetije Andreas Jacobitsch. Navedeno dokazuje, da je bil pisec doma na Lešah in da je omenjene kmetije oz. družine poznal.

3.1.2 Časovna umestitev

Leški rokopis je zapisan v knjigo, ki je bila sešita iz posameznih snopičev več starejših nemških in latinskih tiskov z začetka 18. stoletja in ki so ji bile dodane prazne pole, všite med tiskane dele. Najmlajša tiskovina je iz leta 1733. Iz tega sklepamo, da so besedila nastala po tej letnici oz. po njegovi izdaji.

Po pregledu celotnega rokopisa smo izpisali vse zabeležene letnice.

Prva navedba je leto 1757 v besedilu *Oh zeitnu vableinie* (LR: 67–68), ki naj bi bilo zapisano takrat, ko je na kmetiji Papež potekalo ženitovanje (Kotnik 1929: 176). Glede na našo vsebinsko delitev je to šele 21. del rokopisa. Dvomimo, da bi pisec začel koledar popisovati nekje na sredini, zato na podlagi podatka, da je pred tem besedilom 20 drugih zapisov, sklepamo, da je začel zapisovati že pred to prvo zapisano letnico, tj. pred letom 1757. Možno je tudi, da jih je v rokopis všil postopoma ali da jih je všil tja, kjer je imel s tem tehnično najmanj težav.

Letnici 1758 in 1761 sta zapisani pod pesmijo z naslovom *peissom* (LR: 83–85).¹⁹ Drugo letnico razberemo še iz besedila z naslovom *Kristus Jesus jebil jspozhet odsvetiga duha* (LR: 87), ki govori o Jezusovem rojstvu. Zapisano je, da se je Jezus Kristus rodil pred 1761 leti.

Na notranji platnici rokopisa je zapisano, da je Marko Najovnik umrl zadnji dan meseca julija leta 1774. Glede na to, da je to zadnja stran, je mogoče sklepati, da po tem v koledar ni bilo novih vpisov.

Večina obstoječih raziskav (Javornik 1992; Kotnik 2001; Kurnik Zupanič 2012; Maurer-Lausegger 2016a; Smolik 2002; Sušnik 1960 in 2001) navaja, da je bil rokopis napisan v obdobju 1757–1761. Iz pregleda in izpisa vseh zapisanih letnic sledi, da je bil pisan daljše obdobje (vsaj okoli dvajset let in ne zgolj štiri), verjetno z začetkom v obdobju 1733–1757 in najverjetneje do leta 1774.

4 Poskus analize treh pesmi iz *Leškega rokopisa*

Za poskus analize *Leškega rokopisa* smo izbrali tri pesmi.²⁰ Najprej smo jih znova prepisali (od črke do črke) v današnjo pisavo (pri tem nam je bila v pomoč že izdelana transkripcija (Kotnik 1929)) in jim določili novo zunanjo obliko (število kitic,

¹⁸ Podatki o informatorjih in terenskem delu: kmetija Papež – Jakob (Jaka) Žaže, rojen 1951; kmetija Jakopič – Jakob (Jaka) Žaže, rojen 1951, dokument z naslovom *Dopolnilo k rodovniku Jakopič – Pratnekar*; oba posnetka sta nastala 16. 3. 2017.

¹⁹ Z malo začetnico zapisana v rokopisu.

²⁰ *Peissem od vernih dushiz vizah* (LR: 71–73); *Peissem super sovrashniko natim hudobnim svito* (LR: 81–83); *Peissom* (LR: 83–85).

verzov). Sledila je predstavitev vseh verzov v sodobno knjižno slovenščino in nato oblikovna, vsebinska in jezikovna analiza, ki jo podajamo v nadaljevanju.

4.1 *Pesem o vernih dušah v vicah*

Pesem o vernih dušah v vicah (LR: 71–73) ima enajst 6-vrstičnih kitic, ki imajo po večini urejeno rimo (aa bb cc). V rokopisnem gradivu so kitice oštevilčene, a razdelitev v stihe ni dosledno izvedena, verjetno je pisec sledil prostoru, ki ga je imel na razpolago.

Vsebinsko je to pesem z versko vsebino – priprošnjico Bogu, naj se usmili vernih duš v vicah. Pesem poudarja Božjo moč²¹ in Božjo dobroto, hkrati prosi ljudi, naj molijo in darujejo za duše v vicah, saj te tam trpijo. Smolik (2011: § 341) te pesmi ni zasledil v drugih zapiskih ali tiskih, čeprav Kotnik (1929: 181) in po njem tudi Paulitsch (1992: 102) pišeta, da je bila verjetno prepisana od drugod.

4.2 *Peisom zuper sovrashniko natim hudobnim svito*

Peisom zuper sovrashniko natim hudobnim svito (LR: 81–83) bi lahko bila izvirna oz. avtorska pesnitev pisca tega rokopisa, saj je zelo značilna in krepka (Kotnik 2001: 19; Svetina 2007; Paulitsch 1992: 103). Ima sedem osemvrstičnih kitic s prestopno rimo (ab ab cd cd).

Po vsebini je razmišljujoča pesem o sovražnikih, ki jih ima vsak človek (duhovščina, gospoda, kmet), in o lažnih najboljših prijateljih, ki se mu v obraz smejuje, ga za njegovim hrbtom obrekujejo²² in mu hočejo škodovati.²³ Obrekovalci so primerjani z mesarskimi psi, ki bi človeka raztrgali, če bi ga le mogli, vendar avtor na njihovo ravnanje odgovarja s humorjem.²⁴ Iz pesmi je razvidno avtorjevo razmišljanje in raba sočnih prisodob (*mesarski psi* 'obrekovalci', *gram po drugi poti* 'naredim drugače kot ostali', *se jezik vojskuje* 'obrekovanje'). Tudi to kaže na intelektualno raven ustvarjalca pesmi.

4.3 *Pesem*

Pesem z naslovom *Pesem* (LR: 83–85) je narodna in morda najstarejša. Verjetno je zapisana, kot so jo peli med ljudstvom. Je hudomušna, preprosta, ljudska in namiguje na spolnost.²⁵

Kotnik (1929: 181) ugotavlja, da oblike *terpo* in *orio* pričajo, da je v Mežiško dolino prišla iz Roža. Pesem ne tvori celote, posamezne kitice so tipične štirivrstične poskočnice, zlasti v prvem delu. V rokopisu so kitice označene s številkami; razdelitev v stihe ni dosledno izvedena; zapisovalec se je ravnal po prostoru, ki ga je imel na

²¹ O ti zhudna boshia roka, kaku si ti sivno teshka. / Ah kaku si tudi mozhna: huda inu tudi dobra: (LR: 71).

²² Kakor hitro shishe stopim: / hudo go voro zhesme: / zhe jest gram po drugim poti: / s parstam kasheio name: (LR: 82).

²³ pridi lishe sadi grise / toso prav messarski pssi, / pre mishluie navse vishe / kak bi shkodo sturov mi (LR: 83).

²⁴ tu pak ni moie navada / dabi vas otev osrat (LR: 83).

²⁵ Kabi Mati vedeli / kaj ies tarpim / ku sama leshim / se nikol ne naspim; B deklizhi vedeli / kai publi terpo / ponozhi sa deklizhi / podni pa orio (LR: 84).

razpolago. Pesem je sestavljena iz 14 kitic, vse so štirivrstičnice, na koncu je dodana beseda *Konz* ter letnici 1758 in 1761. V prvih dveh kiticah poročen moški šaljivo nagovarja ženo, ta ga zaradi nezvestobe ošteva, on pa bi se je rad znebil. V preostalih dvanajstih gre za dvogovor med neporočenim moškim in dekletom. Prvi ženski repliki sledi pet moških, nato pet ženskih, pesem zaključí moška replika, v kateri fant prosi dekličinega očeta, naj zdaj, ko sta si že dala prstane, dekcle čim prej spusti pred oltar.

S predstavljeno terensko raziskavo smo preverili, ali danes ljudje še poznajo katero od treh pesmi. Dve informatorki sta prepoznali del prve kitice tretje pesmi, a v spremenjeni obliki.²⁶

4.4 Jezikovno-narečna analiza vseh treh pesmi

Leški rokopis jezikovno umeščamo v koroško mežiško narečje, ki se govori na območju Mežiške doline.²⁷ Bukovniki so svoj jezik prežemali s prvinami lastnega regionalnega narečja in se prilagajali potrebam naslovnika (Maurer-Lausegger 2016b: 40). V nadaljevanju prikazujemo nekatere glasoslovne, besedoslovne in leksikalne posebnosti, ki dokazujejo obstoj koroškega mežiškega narečja v tistem času.²⁸

Samoglasniki:

- a > i (*moram* > *morim*);
- e > a (*kličemo* > *klizhamo*, *enkrat* > *an krat*, *reglja* > *ragla*, *ne* > *na*, *sem* > *sam*, v *gorečem* > v *gorazhim*, *žejo* > *shajo*, *jeza* > *jaza*, *grem* > *gram*, *zatorej* > *satirai*);
- e > i (*vsem* > *vsim*, *vsega* > *vsiga*);
- e > dvoglasnik ie (*dela* > *diela*, v *nebesa* > v *niebisa*, *dobra(e) dela* > *dobrie diele*);
- e > o (*mogel* > *mogov*);
- i > Ø (*žerjavice* > *sheriavze*);
- o > dvoglasnik ao (*solze* > *saovse*);
- o > i (*zatorej* > *satirai*);
- o > u (*gospod* > *gospud*, *pomoči* > *pomuzhi*, *bogu* > *bugu*, *skoz* > *skus*, *plot* > *plut*, *tako* > *taku*, *kdo* > *gdu*);
- -o na koncu besede > -u (*kako* > *kaku*, *malo* > *malu*, *kdo* > *gdu*, *močno* > *mozhnū*, *tako* > *taku*, *to* > *tū*);
- u > o (*duhovskega* > *dohovskiga*);
- samoglasniški r > ar (*srdi* > *sardi*, *srce* > *sarze*, *okrvavi* > *vkarvavi*, *trpimo* > *tarpimo*, *trda* > *tarda*, *krvave* > *karvave*, iz *srca* > is *sarza*).

Soglasniki:

²⁶ »Je baba reglawa, mi jesti ni dawa, js babo za plot, js sn gospod.« (kmetija Presenc); »Sem v Celovcu bil, sem se vinca napil, sem domov prijuckal, še kregan sem bil. Je baba reglawa, mi jesti ni dawa, js pa gospod, pa babo za plot.« (kmetija Kočan)

²⁷ Jezikovne analize na tem mestu podrobneje ne predstavljamo, saj bi zahtevala posebno študijo. Več o narečnih značilnostih na Narečni beri.

²⁸ Najprej je zapisan današnji knjižni zapis besede, nato je za puščico dodan prepis iz rokopisnega gradiva.

- c > z (*resnica* > *resniza*, *srce* > *sarze*);
- d > t (*sladko* > *slatko*);
- h se izgubi (*hočemo* > *ozhmo*, *hotel* > *otev*, *hočem* > *ozhim*);
- k > g (*kdo* > *gdu*);
- l > v (*silno* > *sivno*, *dolgo* > *dovgo*, *presilno* > *pre sivno*);
- -l na koncu besede > -v (*nabil* > *nabiv*, *vedel* > *vedov*, *pustil* > *pustiv*, *bil* > *biv*, *ljubil* > *lubiv*, *usmilil* > *usmiliy*, *razveselil* > *resvesiliy*);
- lj > l (*ljubil* > *lubiv*, *reglja* > *ragla*, *ljubica* > *lubza*, *neusmiljena* > *nevsmilana*, *pozabljiva* > *posabliva*, *ljubi* > *lubi*, *ljudje* > *ludi*, *volja* > *voli*, *prijatelji* > *periateli*, *premišljuje* > *pre mishluie*);
- nj > n (*nagnjena* > *nagnena*);
- soglasniški sklop šč > š (*iščemo* > *jshemo*);
- z > s (*jezik* > *jesik*, *jeza* > *jasa*, *nazaj* > *našai*, *grize* > *grise*, *brez* > *bres*).

Besedoslovje:

- samostalniki: *ogenj* > *ogin* (im. ed.), *v ognju* > *vogli* (mest. ed.), *prijatelji* > *periateli* (im. mn.), *na svetu* > *na sveto* (mest. ed.), *s prstom* > *s prstam* (or. ed.);
- pridevniki: stopnjevanje pridevnika: *največji* > *nar vezhi*, *najboljši* > *narta bulshi*;
- zaimki: *kdo* > *gdu*, *nikogar* > *nikomar*, *jaz* > *jest*, *nihče* > *nisher*, *njej* > *jeij* (daj. ed.), *moja* > *moie*;
- glagoli: *biti* v prihodnjiku – *bo* > *bode*, *prositi* – *prosil* > *prosov*, *trpeti* – *trpijo* > *terpo*, *vprašati* > *barati*;
- predlogi: *iz* > *js* [is] (*iz tebe* > *jstebe*), *k* > *h* (*k meni* > *h mane*, *k norcem* > *h norzam*);
- prislovi: *drugače* > *dergazdi*, *enkrat* > *antbort*, *kako* > *kak*, *najprej* > *nar popred*; *preveč* > *prevenzh*;
- vezniki: *in* > *inuhuljnu*, *ker* > *kir*, *in* > *no*, *da* > *de*, *pa* > *pak*;
- medmeti: *o*, *ah*.

Besedje/leksika – veliko je nemških prevzetih besed in besednih zvez, veliko prevodov in kalkov teh besed. Nekateri germanizmi so:

- *cajt* 'čas' ← iz nem. *die Zeit*;
- *gmeriti se* 'množiti se' ← srvnem. *gemēhren* 'večati, množiti';
- *hakel* 'past, zanka' ← iz nem. *der Haken*;
- *malati* 'slikati' ← nem. *malen* 'slikati, pleskati, barvati';
- *pob* 'fant' ← bav. stvnem. *puobe*, srvnem. *buobe*;
- *šacej* v koroškem narečju 'ljubček, dragi', v prenesenem pomenu 'zaklad' ← *der Schatz*;
- *šenkati* 'podariti' ← srvnem. *schenken*;
- *štrafinga* 'kazen' ← iz nem. *der Strafe*;
- *tadel* 1. 'napaka, pomanjkljivost, hiba' 2. 'graja' ← srvnem. *tadel*;

- *tadlati* 'grajati' ← srvnem. *tadelen*;
- *tajht* 'ribnik' ← nem. *der Teicht*;
- *žlahta* 'sorodstvo, sorodniki' ← stvnem. *slahta*, srvnem. *slahte* 'pokolenje, pleme, rod, izvor'.

5 Sklep

V prispevku s pomočjo dosedanjih raziskav in lastne analize predstavljamo *Leški rokopis*, ki ga je spisal koroški bukovnik v 18. stoletju. Dodajamo poskus vsebinske in jezikovno-narečne analize treh rokopisnih pesmi. Dosedanji in naši novi izsledki kažejo, da je *Leški rokopis* poleg *Črnjanskega* eno najstarejših pričevanj slovenske narečne govorice v Mežiški dolini in da je glede na omembe v besedilu velika verjetnost, da je bil pisec doma na kmetiji Papež, ki stoji še danes na Lešah, ali da je bil vsaj iz njenega rodu. S terensko raziskavo, opravljeno februarja 2017, pa smo ugotovili, 1) da danes na Lešah in v okolici obstaja še devet od desetih v rokopisu omenjenih kmetij (ni le kmetije Pernat, ki se je ljudje še spominjajo) in 2) da ljudje še poznajo delček zapisane rokopisne pesmi.

Leški rokopis je pomemben pisni dokument za slovensko Koroško, ne le z jezikovnega vidika (dokazuje ljudsko literarno ustvarjanje in obstoj koroškega mežiškega narečja), temveč tudi z verskega (pomembno pričuje o raznoliki krščanski kulturi, posredovani v domačem narečnem izrazu), zgodovinskega (pomemben pričevalec o času in prostoru), kulturološkega in etnološkega (ljudske pesmi, vabila na svatbo, običaj poroke, recepti, navodilo za tkanje ipd.).

Viri

Leški rokopis: <http://dr.ukm.um.si/izpis.php?id=8619>

Neznani rokopisi slovenskega slovstva 17. in 18. stoletja [= NRSS Ms 118], 2008–2011: *Leški rokopis*. http://ezb.ijs.si/fedora/get/nrss:nrss_ms_118/VIEW/ (datum dostopa: 25. 9. 2017)

Literatura

DJURA JELENKO, Saša, VISOČNIK, Julijana, 2006: Rimski kamniti spomeniki slovenske Koroške. *Arheološki vestnik* 57. 345–415.

KOTNIK, Janko, 1929: Slovenski rokopis z Leš pri Prevaljah iz sredine 18. stoletja. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 34/3–4. 174–189.

KOTNIK, Janko, 2001: Slovenski rokopis z Leš pri Prevaljah iz sredine 18. stoletja. Tone Sušnik (ur.): *Leše*. Prevalje: Kulturno društvo Mohorjan, Celovec: Mohorjeva družba.

KURNIK ZUPANIČ, Sandra, 2012: *Iz zakladnice UKM: razstava dragocenosti Univerzitetne knjižnice Maribor*. Maribor: Univerza v Mariboru.

Leše, Prevalje. https://sl.wikipedia.org/wiki/Le%C5%A1e,_Prevalje

MAURER-LAUSEGGER, Herta, 2016a: *Leški rokopis*. Katja Sturm-Schnabl, Bojan-Ilija Schnabl (ur.): *Enzyklopädie der slowenischen Kulturgeschichte in Kärnten/Koroška. Von den Anfängen bis 1942. Band 2: J–Pl*. Wien, Köln, Weimar: Böhlau Verlag. 804–806. http://www.boehrlau-verlag.com/download/163767/978-3-205-79673-2_1_OpenAccess.pdf

MAURER-LAUSEGGER, Herta, 2016b: Koroško bukovništvo skozi čas. *Jezik in slovstvo* 61/3–4. 35–48.

Narečna bera. <http://narecna-bera.si/koroska-narecja>

Občina Mežica: Cerkev svetega Lenarta na Platu. www.mezica.si/objava/60127

PAULITSCH, Herbert, 1992: *Das Phänomen »bukovništvo« in der Kärntner-slowenischen Kultur- und Literaturgeschichte*. Celovec, Ljubljana, Wien/Dunaj: Christlicher Kulturverband/Krščanska kulturna zveza, Verlag Hermagoras/Mohorjeva.

Pravljíčna vas Leše. www.pravljicna-vas.si

SEVER, Bela, 1992: Leše. Marjan Javornik (ur.): *Enciklopedija Slovenije*. 6. zvezek. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga. 148.

SMOLIK, Marijan, 2002: Leški rokopis. Dušan Voglar (ur.): *Enciklopedija Slovenije*. 16. zvezek. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga. 121.

SMOLIK, Marijan, 2011: *Odmev verskih resnic in kontroverz v slovenski cerkveni pesmi od začetkov do konca 18. stoletja*. Druga, elektronska, pregledna izdaja. Uredil Matija Ogrin. Ljubljana: Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU. <http://ezb.ijs.si/fedora/get/ezmono:ovr/VIEW/>

SUŠNIK, Tone (ur.), 1960: »Skus shena ragla mi jesti na da ...« Od prvega pisanega pričevanja do današnjega govora na Prevaljah in Ravnah. *Koroški fužinar* 10/4–6. 14–16.

SUŠNIK, Tone (ur.), 2001: *Leše*. Prevalje: Kulturno društvo Mohorjan, Celovec: Mohorjeva družba.

SVETINA, Peter, 2007: *Kitične oblike v starejši slovenski posvetni poeziji*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

ŠUMAH, Anže, 2017: *Poskus analize in aktualizacije Leškega rokopisa*. Raziskovalna naloga. Mentorica Anja Benko. Ravne na Koroškem: Gimnazija Ravne na Koroškem.